

У статті вказано на важливість методу діалогу культур у процесі викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, розглянуто питання навчання студентів-філологів англійського мовленнєвого етикету як засобу міжкультурної комунікації. Підкреслюється необхідність вивчення мовленнєвого етикету, оскільки він є одним із показників міжособистісних відносин у мові, важливим компонентом культури та невід'ємною частиною загальної системи етичної поведінки у суспільстві.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, діалог культур, міжкультурна комунікація.

На даному етапі стрімкого переходу людства на якісно новий рівень глобального розвитку з'явився культурний гіперростір, ознакою якого є взаємозалежність культур народів світу.

Навчання іноземної мови у період налагодження міжкультурних і міжособистісних зв'язків все частіше розуміється як підготовка до "діалогу культур" (Ю.Дешерієва), процес пристосування до іншої культури (Є. Верещагін, В. Костомаров. Зростає роль засвоєння не тільки мовних і мовленнєвих умінь та навичок, а й соціокультурної інформації про країну, мова якої вивчається, норм і способу життя, системи понять, кодексу поведінки, загальноприйнятих форм діяльності, правил, законів, принципів та цінностей суспільства, у якому функціонує мова. Таке розуміння ролі культури в навчанні іноземних мов обумовлює необхідність занурення в національно-мовний менталітет народу, духовно-культурний світ людини.

Феномен діалогу був і залишається предметом вивчення науковців, які досліджували різні його аспекти: як загальнолюдську реальність, форму людської свідомості та самосвідомості (М.Бахтін, М.Бубер та ін.); природу діалогу та діалогічність мислення (В.Біблер, Л. Іготський, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, О.Соколов та ін.); рольову діалогічну взаємодію у комунікації (А.Добрович, В.М'ясищев, Я.Яноушек та ін.). Так само і необхідність вивчення мовленнєвого етикету неодноразово наголошувалась багатьма вченими, оскільки в ін є одним із показників міжособистісних відносин у мові, важливим компонентом культури та невід'ємною частиною загальної системи етичної поведінки у суспільстві. Вивченню проблематики, пов'язаної з розумінням мовленнєвого етикету, присвячено роботи В.Гольдіна, М.Сгорової, С.Неверова, Н.Соколової, І.Стерніна, Н.Формановської, Л.Цурікової та ін. Однак широке коло питань, що стосуються діалогу культур та етикету мовлення у процесі викладання іноземних мов, ще не достатньо досліджене.

Мета статті – розглянути важливість та необхідність вивчення мовленнєвого етикету як складової діалогу культур у процесі викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах.

Під мовленнєвим етикетом зазвичай розуміють систему стійких формул спілкування, що приписується суспільством для встановлення мовленнєвого контакту співрозмовників, підтримки спілкування в обраній тональності згідно з соціальними ролями і рольовими позиціями відносно один одного, взаємними стосунками в офіційних та неофіційних обставинах [2, с.413].

В основі мовленнєвого етикету як функціональної системи мовних одиниць знаходиться функція спілкування (комунікативна) та висловлення думки. Згідно з комунікативною функцією мови виділяють і функції мовленнєвого етикету (контактовстановлююча, регулююча, емоційно-модальна, функція орієнтації на адресата) [5].

Мовленнєва ситуація, в якій існує мовленнєвий етикет – це ситуація безпосереднього спілкування комунікантів. У зв'язку з

цим у поле зору багатьох досліджень потрапляють так звані стійкі формули мовленнєвого спілкування (одиниці мовленнєвого етикету) у різноманітних ситуаціях (привітання, вибачення, прощання, прохання тощо). У мовленнєвій взаємодії вони призначені для впливу на співрозмовника, що пов'язано з прагненням того, хто говорить, продемонструвати своє доброзичливе ставлення до слухача, повагу до його особистості, підтримати міжособистісне спілкування. Саме тому мовленнєвий етикет, як складова діалогу культур, має велике практичне значення і заслуговує на спеціальне вивчення та постійне вдосконалення.

У вищих навчальних закладах діалог культур реалізується через міжкультурний компонент іноземної мови. Нашим завданням є розширення знань студентів-філологів з етики міжособистісного спілкування в різних життєвих ситуаціях, удосконалення цієї складової комунікативної компетенції. Мовленнєвий етикет як важливий компонент національної культури відображає народний досвід, своєрідність умов побуту, звичаїв кожного народу. У практичному плані вміло використаний міжкультурний підхід сприяє формуванню позитивного ставлення студентів до представників інших культурних груп та налаштованості на ненасильницьке вирішення спірних проблем, співпраці і взаєморозуміння. Тому знайомство з англійським мовленнєвим етикетом, встановлення його відповідності і розбіжності з національним етикетом сприяє удосконаленню культури рідного та іноземного мовлення студентів.

У процесі вивчення курсу студенти вдосконалюють наступні вміння і навички: використовувати згідно з умовами спілкування етикетні форми вираження радості, здивування, вдячності, привертання уваги, звернення, знайомства, привітання, завершення бесіди, прощання, вибачення, поздоровлення, побажання, пропозиції, поради; розуміти та використовувати найбільш характерні жести, що супроводжують висловлювання носіїв мови в типових ситуаціях спілкування; брати участь у різноманітних видах діалогічного спілкування з урахуванням соціокультурних особливостей ввічливої поведінки в англійськом середовищі тощо. Процес навчання англійського мовленнєвого етикету передбачає використання різноманітних прийомів і форм організації мовленнєвої діяльності: аудіювання і обговорення прослуханого; коментар понять; драматизація діалогів; інсценування аудіо та відео-сюжетів; переклад; заповнення анкет; написання листів, есе тощо. Комунікативні вправи та рольові ігри допомагають студентам тренувати формули етикету в навчальних ситуаціях. Наведемо приклади деяких із них.

1. Look at the words and phrases in italics in the following dialogues. If there is a mistake, correct it.

1. In a restaurant. It's 8pm:

A: *Goodnight* sir. Have you reserved a table?

B: Yes, a table for four. The name's Robson.

2. Meeting someone for the first time:

A: How do you do?

B: *Fine, thank you.*

3. To someone on their birthday:

A: *Many happy returns.*

B: Thank you.

4. In the office on Friday afternoon:

A: Have a nice weekend.

B: Yes, *the same for you.*

5. Saying goodbye to a friend:

A: *Bye. See you soon.*

B: Bye.

6. Speaking to a friend:

A: Oh, no! I have failed my exam again!

B: Oh! *Hard luck*.

Очікувані відповіді: 1. Good evening. 2. How do you do / Pleased to meet you / Hello. 3. Correct. 4. Yes, same to you / Yes, you too. 5. Correct. 6. Correct.

2. True or false? If an answer is false, change it to make true.

1. When we meet people for the first time in a formal situation we can say *How do you do?* or *How are you?*

2. When people say *How are you?* a common response is *Not bad. How about you?*

3. *Cheerio* is another way of saying “Hello”.

4. When you go to bed you often say *Goodnight* to other people.

5. British people say *Good morning* up to lunchtime, but in the afternoon they say *Good day*.

Очікувані відповіді: 1. F. 2. T. 3. F. 4. T. 5. F.

3. British English speakers often complain or protest in a rather indirect way. The expression “It’s a bit chilly in here” really means “I wish you’d close the window”. What would a polite teacher really mean by these sentences?

1. Your son would be well advised to work a bit harder.

2. Your work would benefit from some proofreading.

3. The children tend to be a bit noisy.

4. It’s a bit noisy here.

5. Your handwriting would benefit from a little more care.

6. You would be well advised to do plenty of revision before your next test.

7. You don’t seem to check your work carefully enough.

8. This subject doesn’t seem to be your highest priority.

9. Your essays tend to be a bit short.

Очікувані відповіді: 1. Your son is very lazy. 2. Your work is extremely careless. 3. I can’t hear myself speak. 4. You must be quieter. 5. Your handwriting is bad or untidy. 6. You don’t know the work well enough, so you need to revise to pass the test. 7. Your work is full of mistakes. 8. You are not doing enough work in this subject. 9. Your essays are not long enough.

4. Answer the following questions:

1) When would you use “Sir,” and “Miss” as forms of address in English?

2) When would you say “Mr. Peter” or “Miss Helen”?

3) How would you address an older woman?

4) What is the most common answer to the question “How are you?” Give three possible answers to that question, assuming that you are feeling fine. How would you answer the question if you’ve been sick with the flu for the last two weeks?

5) What kinds of illnesses do Americans tend to talk about with their friends? What kinds of illnesses are not generally discussed?

6) What do you say to someone when he’s just recovered from an illness?

7) What do you say if someone compliments you on a pretty dress or an elegant jacket?

8) What kinds of questions are commonly asked at cocktail

parties? What subjects should be avoided?

9) How do you answer the question, “How do you like America?”

10) How do you say in English when you meet someone, “Дуже приємно”, “Ми вже знайомі”?

11) What do you say if someone other than the person you wish to speak to answers the phone?

12) If someone’s secretary says, “He’s away from his desk,” do you have any chance of reaching him that day?

13) What do you say if you haven’t understood what someone has said to you in English?

14) What should you say when you’ve arrived late for an appointment?

15) Give four ways of saying “Good-bye” in English.

16) Why are these sentences impolite in English? “Take off your coat.” “Can you type this letter?” “Give me that book.”

5. Write a short discussion in English between an American and a Ukrainian on the comparative difficulties of learning English and Ukrainian. Each person thinks that his language is harder to learn. Include several statements in which the two parties disagree, and in which each says that he thinks that his arguments are right and his opponent’s are wrong. Do this in a way that would not offend either individual.

6. Imagine that you are at a party with the rest of the group. At a cocktail party everybody chats for a few minutes to one guest and than is expected to circulate and move to another guest. The hostess normally speeds up the circulation by introducing guests to each other. Now stand up and have a party. Talk to as many people as possible.

Нами запропоновані наступні висновки. Мовленнєві ситуації, що створюються на занятті викладачем, моделюють умови реального використання мови у спілкуванні з представниками інших культур. У якості прикладів мовленнєвого спілкування доцільно також використовувати на заняттях уривки з літературних творів та художніх фільмів. Таким чином, можемо зробити висновки про те, що оволодіння англійською мовою як засобом спілкування передбачає удосконалення у студентів умінь використовувати її у різноманітних ситуаціях спілкування. Для цього вони мають знати норми мовленнєвого етикету та використовувати етикетні формули у мовленні. Крім цього, використання методу діалогу культур у процесі професійної підготовки фахівців сприятиме вирішенню таких складних завдань, як підготовка майбутніх фахівців до зростаючих потреб міжнародної мобільності й тіснішої співпраці не лише в галузі освіти, культури, науки, але також у торгівлі та промисловості. Комунікативні вправи, мовленнєві ситуації і використання зразків літературних творів і художніх фільмів допомагають студентам оволодіти іноземним мовленнєвим етикетом, навчають виокремлювати загальне і специфічне у мовленнєвій поведінці рідною та англійською мовою, сприяють орієнтації студентів у сучасному полікультурному світі та включенню їх у процес міжкультурного спілкування.

Література і джерела

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь [ред. В.Н.Ярцева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 684 с.
3. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п’ятирічний курс навчання): Проект / [С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей, І.О.Іноземцеві та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 246 с.
4. Мильруд Р.П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур / Р.П.Мильруд // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 4. – С. 17-22.
5. Формановская Н.И. Речевой этикет: Русско-английские соответствия: справочник / Н.И.Формановская, С.В.Шевцова. – М.: Высш. шк., 1990. – 95 с.

В статтє указано на важность метода диалога культур в процессе преподавания иностранных языков в высших учебных заведениях, рассмотрено вопросы обучения студентов-филологов английскому речевому этикету как средству межкультурной коммуникации. Подчеркивается необходимость изучения речевого этикета, который является одним из показателей межличностных отношений в языке, важным компонентом культуры и неотъемлемой частью общей системы этического поведения в обществе.

Ключевые слова: речевого этикет, диалог культур, межкультурная коммуникация.

The author focuses on the importance of the dialogue of cultures method in foreign language teaching at higher educational establishments, on teaching philological students English speech etiquette as a mean of intercultural communication. The author underlines the necessity of teaching speech etiquette as one of the characteristics of interpersonal language relationships and an integral part of the general system of ethic behaviour in the society.

Key words: speech etiquette, dialogue of the cultures, intercultural communication.